

Introduktion till ökad skolnärvaro

Utgåva 0.6 december 2016

Innehållsförteckning

Inledning	3
1. Skolplikt och frånvaro	3
2.1 Orsaker till frånvaro	4
2. Hur ska arbetet med frånvaro på skolan planeras?	6
3.1 Organisation	7
3. Framgångsfaktorer för arbetet med närvaro	7
4.1 Vikten av relationer	7
4.2 Lyssna på eleven	8
4.3 Samarbeta med vårdnadshavarna	8
4.4 Gemensamma rutiner och systematiskt förbättringsarbete	8
4.5 Definitioner	9
4.6 Registering av frånvaro	9
4.7 Samsyn och ledarskap	10
4.8 Kunskapsfokus	10
4.9 Tidig insats	10
4.10 Mottagande och överföring	11
4. Förebyggande arbete	12
5. Kartläggning av frånvaro	12
6.1 Kort sammanställning av fyra kommuners rutiner för kartläggning av elever med hög frånvaro	13
6. Tillämpad lagstiftning	15
8.1 Barnkonventionen	15
8.2 Skollagen	15
8.3 Föräldrabalken	17
8.4 Socialtjänstlagen	17
7. Referenslista	19

Inledning

Projektet är ett samarbete mellan utbildningsförvaltningen och omsorgs- och social förvaltningen. Det startade i januari 2015 och pågår fram till december 2016. Projektet har två syften:

- Öka närvaron i skolan för de elever som projektet arbetar med.
- Skapa en modell för hur Lidingö stad ska arbeta för att främja elevers skolnärvaro

I arbetet med elever med problematisk skolfrånvaro, utgår projektet från Magelungens modell ”Hemmarsittarprogrammet” (www.magelungen.com). Projektet har studerat flera kommuner som arbetar med skolfrånvaro. Kommunerna har tagit fram handlingsplaner och formulerat dokument som beskriver förhållningssätt och ansvarsfördelning. Utifrån deras erfarenheter har vi tagit del av en stor kunskapsbank som varit värdefull för vårt arbete och projektets utveckling.

1. Skolplikt och frånvaro

Skolplikten börjar höstterminen det år barnet fyller sju år och betyder att barnet har rätt till utbildning och ska delta i den verksamhet som anordnas i skolan. I de flesta fall upphör skolplikten efter det nionde skolåret. Enligt skollagen är kommunen skyldig att erbjuda skola och se till att barn med skolplikt deltar i verksamheten.

Frågan om skolfrånvaro har uppmärksammats både nationellt och internationellt, även om den inte alltid har prioriterats. När barn och ungdomar lämnar grundskolan utan att ha klarat skolans kunskapskrav och lämnat skolan utan godkända betyg kan det få stor påverkan på deras framtid. Skolan är den enskilt viktigaste skyddsfaktorn för att inte hamna i utanförskap. Risken ökar att drabbas av psykisk ohälsa och olika former av sociala problem, som till exempel kriminalitet och missbruk. Det kan innebära många negativa följder för både individen och samhället. Skolnärvaro handlar ytterst om barn och ungdomars rätt till utbildning och deras framtidsmöjligheter (Socialrapport, 2010, SKL, 2013).

I Sverige är antalet undervisningstimmar per ämne reglerat i skollagen, där det totala antalet lärarledda lektioner anges för hela grundskolan, 6 785 timmar, vilket ger den grova uppskattningen 754 undervisningstimmar per läsår. Om en elev är borta 10 % under ett läsår blir det räknat i tid 75 timmar eller 3,5 veckor. I ett kort perspektiv handlar det om en halv dag i veckan.

I förhållande till det totala antalet är antalet elever med långvarig frånvaro få, men det motsvarar ändå ett stort antal elever. Nationella beräkningar visar att mellan 10 000 och 13 000 ungdomar i varje årskull på cirka 100 000 barn kommer att hamna i ett mer eller mindre livslångt utanförskap.

Läsåret 2011/2012 hade fler än var femte elev (22,6 procent) som gick ut årskurs nio inte nått kunskapsmålen i ett eller flera ämnen. De saknade därmed fullständiga betyg från grundskolan (Skolverket, 2012).

I rapporten ”*Det är bättre att stämma i bäcken än i ån*” från 2008 värderar nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog de ekonomiska effekterna av tidiga samordnade insatser till barn och ungdomar. De har uppskattat att det kostar cirka 10-15 miljoner kronor i ett livsperspektiv för en elev som inte fullföljer sin skolgång och hamnar utanför samhällets ramar. Cirka tolv procent av alla elever i varje årskull hamnar utanför samhället.

Den statistik som är mest aktuell kring hur många elever som har problematisk skolfrånvaro, är hämtade från Prestationsprinsens rapport ”*Skolans tomma stola*”. Mätningen indikerar att över 50 000 elever (mellanstadiet och högstadiet) har en stor frånvaro i Sverige idag, av dessa är det över 14000 elever som har en frånvaro på över 20% och mer (2016)

2.1 Orsaker till frånvaro

Projektet ”*Alla barn i skolan*” är ett samarbete mellan Norrköpings utbildningskontor och socialkontor. I projektets slutrapport från första fasen (2014) presenteras ett flertal orsaker till frånvaro.

- *Brist på anpassad studiemiljö*
- *Psykisk ohälsa hos barn eller förälder*
- *Inlärningssvårigheter*
- *Relationsproblem mellan barn och lärare*
- *Missbruk*
- *Omsorgssvikt*
- *Mobbing*
- *Separationsångest*
- *Spelmissbruk*
- *Negativa livsmönster*
- *Gängpåverkan*

Kartläggning av elevers frånvaro i Sundsvalls och Umeås kommun

2014 intervjuade Närvaroteamet i Sundsvalls kommun elever, föräldrar och lärare i syfte att kartlägga orsaker till elevers frånvaro. Kartläggningen visar att orsakerna beskrivs olika beroende på vem som får frågan. Skolpersonal ser bristande föräldraskap medan föräldrar anser att skolan inte gör tillräckliga anpassningar (2014). Nedan ses några exempel på orsaker till frånvaro enligt de som intervjuades.

Orsaker till frånvaro enligt elever:

- *Trött, ingen motivation*
- *Vill vara i liten grupp, upplever stress*
- *Ingen kamrat*
- *Är otroligt trött på morgonen*
- *Förstår inte varför jag ska gå till skolan när jag inte får några betyg*
- *Känner sig pressad, svårt att hänga med*
- *Blivit illa bemött, känner sig missförstådd, jobbigt med mycket folk, svårt att sova*
- *Skolless, ingen ork*

Orsaker till frånvaro enligt föräldrar:

- *Konflikt med lärare*
- *Trött, saknar motivation*
- *Skoltrötthet*
- *Problem med ämnet matte*
- *Lyckas inte väcka honom*
- *Dotter mobbad*
- *Ingen tillhörighet i skolan, inte anpassade uppgifter*

Orsaker till frånvaro enligt lärare:

- *Bråk med andra elever på skolan*
- *Familjeproblematik*
- *Svårt att sova och behov av stöd bredvid sig för koncentration*
- *Saknar motivation*
- *Behov av mer struktur från hemmet*
- *Dåligt mående*
- *Elev ger upp när han inte kan, förälder har svårt att få iväg eleven till skolan.*

Umeå kommun har gjort ett arbete kring elevers frånvaro med liknande resultat som i Sundsvalls kommun. Elever med hög skolfrånvaro har olika slags svårigheter. Det kan handla om en ökad social oro och känslighet för förändringar. Elever kan ha en ökad kravkänslighet, uppmärksamhetsproblematik och/eller ett stort behov av förutsägbarhet. De kan ha svårigheter att påbörja, genomföra och avsluta uppgifter eller att ta initiativ av olika slag. Det handlar också om elever med ett stort behov av kontinuitet och vuxenstöd, elever med svårigheter att anpassa sig och inordna sig i grupp eller elever med särbegåvning som kräver andra utmaningar för att hålla motivationen (Umeå, 2014).

Skolorna får inte titta för snävt när de söker orsaker och förklaringar till elevers frånvaro. Skolan behöver titta på omgivningsfaktorer och ha ett vidare perspektiv. I avhandlingen *”Skolk ur elevernas perspektiv”* konstaterar författaren att bristen på relationer till andra elever och lärare bidrog till att elever blev frånvarande från skolan (Strand, 2013).

Skolverket och statistiska centralbyrån

Statistiska centralbyrån har undersökt ungas levnadsförhållanden och frågat barn mellan 10 och 18 år om de kände sig stressade i skolan på grund av läxor eller prov, hade höga krav på sig själva eller kände höga krav från föräldrar eller lärare, och 65 procent kände sig stressade på grund av minst en av dessa anledningar. Det var vanligare att barn kände stress på grund av läxor och prov än på grund av höga krav från lärare eller föräldrar. Stressen blir mer kännbar ju högre upp eleverna kommer i åldrarna (SCB, 2012).

Skolverkets rapport *”Skolfrånvaro och vägen tillbaka”* tar upp pedagogiska faktorer som kan orsaka ogiltig frånvaro.

Är det en obegriplig undervisningssituation där eleven inte förstår och kraven är för högt ställda utifrån elevens förmåga kan eleven förlora motivationen att gå på lektionerna (2010). Skolverkets slutsats i rapporten *”Rätten till utbildning”* är att vissa elever har svårt att anpassa sig efter de normer som skolan har satt upp och att skolan i sin tur har svårt att anpassa verksamheten så att den passar alla elever (Skolverket, 2008).

Organisatoriska faktorer i skolan kan också vara en bidragande orsak till varför elever blir långvarigt och ogiltigt frånvarande. Det kan handla om fallerande närvarosystem eller registrering, alltför stor betoning på självständigt arbete, få lärarledda lektioner och egen schemaläggning, liksom lärarbyten, klasstorlek, håltimmar samt otydlig ansvarsfördelning bland vuxna i skolan (Skolverket, 2010).

Eleverna behöver många färdigheter för att kunna prestera, orientera sig och lyckas i skolan och kraven är högt ställda. Här följer en sammanfattning av vad elever ska klara av i skolan:

- *Startknapp, ångestreducering, välja, motivation, växla fokus, ha överblick, hålla fokus, kunna fråga, egen drivkraft, avsluta, vänta, förhålla sig till tid, impuls kontroll, förhålla sig till andra, se sammanhang, arbetsminne, uthållighet, självreglering, upprätthålla koncentration, perceptionskänslighet, strukturera, relatera lärandet till sig själv, organisera, uttrycka egna åsikter, planera*

Svenska och internationella studier

Resultatet från en forskningsöversikt som studerat ett flertal amerikanska skolfrånvarorapporter, visade att frånvaron påverkas av flera komorbida problem, det vill säga närvaron av en eller flera sjukdomar eller diagnoser som trotssyndrom, ångest, depression och astma. Frånvaron påverkas även av andra omgivningsfaktorer som exempelvis sociala förhållanden. Skolfrånvaro beror oftast inte på en bakomliggande diagnos eller på inlärningssvårigheter. Traditionellt kan frånvaron delas upp i ångestbaserad frånvaro eller skolk (Kearny, 2008).

I sin uppsats *”Elever med oroväckande skolfrånvaro”* visar Marie Jonsson att svenska studier inom området betonar inlärningssvårigheter och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som orsaker till skolfrånvaro (2014).

Enligt en kartläggning i ett förebyggande projekt i Sundbybergs kommun finns det inget som tyder på att det skulle handla om invandrarproblematik. Invandrarbarnen är underrepresenterade när det gäller elever som blivit hemmasittare (Springe, 2007).

2. Hur ska arbetet med frånvaro på skolan planeras?

SKL:s skrift *”Vänd frånvaro till närvaro”* sammanfattar fem steg för att utveckla arbetet med ökad skolnärvaro.

1. Skaffa en bild av läget

- Intervjua några elever som haft en period av skolfrånvaro, ta del av deras erfarenheter och önskemål
- Gör en baslinjemätning, som innebär en mätning av frånvaron som görs vid ett givet tillfälle, inom en fastställd period

2. Säkerställ samsyn och förankra

- Säkerställ att det råder samsyn och förankra skolnärvarofrågan på politisk nivå, förvaltningsnivå och bland berörda parter
- Formulera politiska mål för skolnärvaroarbetet

3. Ta fram en närvarorutin

- Formulera insatser i närvarorutinen
- Klargör vilka funktioner i och utanför skolan som har ansvar för vad.

4. Implementera närvarorutinen

- Gör närvarorutinen känd och se till att den följs
- Genomför insatserna som är fastställda i närvarorutinen

5. Följ upp och dra lärdomar

- Gör regelbundna mätningar enligt plan
- Följ upp skolnärvaron, hur skolresultaten påverkas, hur rutiner följs och hur närvarorutinen fungerar
- Dra lärdomar och säkerställ att erfarenheter systematiskt tas till vara i det fortsatta närvaroarbetet – både för den enskilde eleven och på gruppnivå (2013)

3.1 Organisation

För att arbetet med skolfrånvaro ska ge långsiktiga effekter behöver arbetet organiseras så frågan kommer på agendan både hos lärare, elevhälsa, rektor, förvaltningschef och politiker. Har kommunen ett team som arbetar med elever med problematisk skolfrånvaro behöver teamet ha stöd från förvaltningschefer, skolledare och en referensgrupp som kan vara ett bollplank för det fortlöpande arbetet. Organisationens kärna bör vara ett samarbete mellan fler förvaltningar som exempelvis utbildningsförvaltningen och socialförvaltningen. (Ökad skolnärvaro, 2016)

3. Framgångsfaktorer för arbetet med närvaro

4.1 Vikten av relationer

Skolklimatet och personalens bemötande har stor betydelse för elevens närvaro. Loredan Ciambriello och Lisa Norming skriver i sin rapport *"Kanske bara prata med dom..."* att den forskning de tagit del av är överens om att goda relationer och ett gott socialt klimat är en förutsättning för att förebygga lång skolfrånvaro. Författarna menar att det i grunden handlar om att alla vuxna på skolan ser skoldagen som elevtid och att eleven alltid är i fokus. Detta är ett förhållningssätt snarare än en samling åtgärder. Deras erfarenhet visar att en vuxen som sitter i elevcafetérían och läser tidningen skapar ett bättre lugn och en större trygghet än en personal som vandrar runt som rastvakt. Att skapa större trygghet för fler elever och genom högre närvaro öka

förutsättningarna för att kunna ”stämna i bäcken”, sparar tid och medför inte merarbete (2014).

Lärare som engagerar sig i eleverna och visar att de bryr sig har varit avgörande för elevernas närvaro (Arvidsson, Johansson, Norberg, 2012). I Sverige växer 25 procent av alla barn upp med en förälder som dricker för mycket eller som mår psykiskt dåligt. Det innebär att personal på skolan möter cirka sex elever i varje klass som lever under sådana omständigheter. De vuxna runt dessa barn ansvarar för att ta respektfullt initiativ till relation. Att vuxna tar initiativ till relation är något alla elever bör få uppleva (Cronström, 2003).

4.2 Lyssna på eleven

Redan på ett tidigt stadium bör skolan fråga eleven om orsakerna till frånvaron. Att eleven får berätta sin historia har visat sig ha en positiv effekt för att tydliggöra orsakerna till frånvaron och arbeta med dem. När en elev har ogiltig frånvaro är det angeläget att snabbt få reda på vad skolan eller andra aktörer kan göra för att eleven ska komma tillbaka. Fokus på frågorna ska vara skolsituationen:

- Hur beskriver eleven sin situation?
  - Vilka insatser vill eleven ha?
  - Behövs organisatoriska förändringar?
- (SKL, 2013, Skolverket, 2012)

4.3 Samarbeta med vårdnadshavarna

Ett bra samarbete är viktigt i det förebyggande arbetet och för att lyckas vända frånvaro till närvaro för enskilda elever. Sollentuna kommuns skrift *”Du är viktig”* innehåller konkreta tips hur föräldrar kan stötta sina barn och medverka till skolnärvaro. Den beskriver också hur kommuner kan samverka med elevernas vårdnadshavare och göra familjerna delaktiga (Sollentuna, 2015).

Skolverket lyfter vid återkommande tillfällen betydelsen av en dialog med hemmet. Att möjliggöra en god relation och en god dialog med hemmet beskrivs som en av skolans viktigaste uppgifter (Skolverket, 2010).

Om inte vårdnadshavarna känner förtroende för skolan kan det påverka både deras och elevernas inställning och attityder gentemot skolan. En kontinuerlig dialog med hemmet skapar förtroende mellan skolan och hemmet, vilken skolan sedan kan luta sig mot i arbetet med att förebygga och motverka skolfrånvaro (Arvidsson, Johansson, Norberg, 2011). Skolorna kan på olika sätt organisera kontakten med vårdnadshavarna när en elev är frånvarande. Ibland är det lärarnas uppgift, men det kan också vara någon annan, till exempel personal inom elevhälsan.

4.4 Gemensamma rutiner och systematiskt förbättringsarbete

För en sammanhållen linje i skolan vid förändringar av olika slag är det viktigt med gemensamma rutiner och dokument. Om detta saknas riskerar viktig information om eleven att försvinna, vilket skapar otydlighet, oro, stress, och risken för misslyckande ökar. När varje enskild skola tvingas uppfinna egna rutiner och dokument innebär det olikheter inom kommunen som drabbar eleverna (Umeå, 2014).

SKL:s skrift ”*Vänd frånvaro till närvaro*” poängterar att rutinerna behöver vara enhetliga, tydliga och välkända för alla aktörer i handlingsplanerna. För att skolnärvaroarbetet ska fungera måste rutinerna vara tydligt formulerade och förankrade hos lärare och elevhälsans personal. Rutinerna ska också vara kända bland elever, vårdnadshavare och de samhällsaktörer som skolan samverkar med. Rutiner underlättar också ett systematiskt förbättringsarbete. Genom systematiska mätningar blir det tydligt dels hur frånvaron ser ut, dels vilka effekter åtgärderna får på elevers närvaro (SKL, 2013).

4.5 Definitioner

I projektet Ökad skolnärvaro har vi sett att det handlar om olika typer av frånvaro. Vi tror att skolan behöver ställa sig frågan: vilken typ av frånvaro handlar det om? Det är viktigt att definiera frånvaron för att insatsen för en elev ska bli tydligare. En elev som har hög frånvaro men befinner sig i skolan behöver en typ av insats medan en elev som isolerat sig hemma behöver en annan. I det systematiska uppföljningsarbetet kan även effekterna av insatserna mätas. Problematisk skolfrånvaro kan definieras på följande sätt:

- Hemmasittande – drar sig undan och isolerar sig, ofta i hemmet, en månad eller mer
- Skolk – regelbunden frånvaro från en eller flera lektioner utan giltig orsak
- Korridorsvandring – frånvarande på en eller fler lektioner, men ändå kvar i skolan
- Återkommande sen ankomst – kommer ofta för sent till lektioner och samlingar
- Återkommande giltig frånvaro – regelbunden sjukdom eller ledighet på grund av privata angelägenheter

Hemmasittande bör ses som ett beteende som är påverkat av omgivningsfaktorer. Detta synsätt är mer konstruktivt då det är svårt att ändra på elevens egna förutsättningar men att anpassa och ändra omgivningsfaktorer runt en elev är möjligt och mer framgångsrikt. Det är mer positivt att använda begreppet problematisk skolfrånvaro än hemmasittare. (Ökad Skolnärvaro, 2016)

4.6 Registering av frånvaro

Väl fungerande digitala frånvarorapporteringsystem är en förutsättning för att frånvaro ska registreras korrekt och för att ge tillförlitlig information om skolnärvaron. En annan förutsättning är att varje lärare som ansvarar för att registrera frånvaro i systemet också gör det, även om det är ett rutinarbete. Kunskap om vikten av tillförlitlig frånvarorapportering kan öka motivationen att följa rutiner för rapportering. Det är en utmaning att få till ”tråkgörat” men det hjälper när lärarna förstår och ser betydelsen av närvarorapporteringen. Närvarostatistiken kan sedan återkopplas varje vecka till arbetslaget som ett underlag för diskussion om åtgärder för att få frånvarande elever att bli närvarande. Statistiken och samtalet innebär en möjlighet till gemensamt lärande om det egna arbetet (SKL 2013).

Elever med någon form av anpassad undervisningsform och schema måste få sin närvaro registrerad utifrån anpassningar. En elev som gått i skolans studio en timme

varje dag ska inte få ogiltig frånvaro registrerad på grund av att hon inte följt klassens schema. Hur skolorna registrerar frånvaro för dessa elever kan behöva ses över (Ökad skolnärvaro 2016).

Om frånvaron inte registreras kan många elever uppleva det som en tydlig signal om att deras närvaro i skolan saknar betydelse. Lärare, föräldrar och andra vuxna som inte reagerar kan vara en lika stor del av problematiken som eleverna själva. Den skolpersonal som aldrig reagerar på sena ankomster, som inte hör av sig till elev eller vårdnadshavare vid sjukdom och som slentrianmässigt godkänner långa ledigheter, ger signaler om att skolan inte är viktig och att elevens närvaro varken gör från eller till. Enbart att registrera frånvaro och ge en konsekvens på den, minskar frånvaro, det signalerar att elevens närvaro är viktig. Det är också bra att uppmärksamma elevens närvaro, och speciellt när elev kommer tillbaka till skolan och klassen efter frånvaroperiod (Konstenius & Schillaci, 2010, Gren Landell, 2014).

4.7 Samsyn och ledarskap

Skolnärvaro är en angelägenhet för fler aktörer i samhället. Skolan behöver samverka med polis, socialförvaltning, BUP, fritidsförvaltning och ungdomsmottagning. Samverkan underlättas om det finns en samsyn mellan politiska nämnder och förvaltningar.

Skolnärvaro behöver vara en prioriterad fråga och en förutsättning är ett tydligt ledarskap på alla nivåer, från politisk nivå till skolnivå, som markerar betydelsen av arbetet med ökad skolnärvaro.

4.8 Kunskapsfokus

Elever som går i grundskolan ska klara skolans kunskapskrav. Alla åtgärder måste syfta till att eleverna ska vara närvarande i skolan och få det stöd de behöver för att kunna nå målen.

4.9 Tidig insats

Det är betydligt enklare att ge stöd i ett tidigt skede, än att åstadkomma förändringar när ett beteendemönster har etablerats. Tidiga insatser kan bespara mycket lidande (Viktoria Konstenius & Maria Schillaci 2010). I sin modell för arbetet med elever med hög skolfrånvaro har Umeå kommun skapat ett dokument som ska hjälpa skolpersonal att tidigt observera tecken och se mönster hos elever som riskerar en ökad skolfrånvaro.

Tidiga tecken

- Frånvaro som ökat över tid
- Mönster i frånvaron till exempel vissa dagar, tidpunkter eller skolämnen
- Återkommande sjukanmälningar
- Magont eller huvudvärk
- Svårt att komma tillbaka till skolan efter sjukdom, lov eller helger
- Drar sig undan från vardagliga aktiviteter eller isolerar sig
- Överdrivet skärmanvändande (dator, surfplatta, TV, mobil)
- Oregelbundna sömnvanor och sömnsvårigheter
- Samarbetssvårigheter med skola och föräldrar

- Svårt med övergångar eller förändringar
- Bristande motivation
- Problem med att hålla uppmärksamheten
- Svårt att förstå en instruktion
- Svårt att starta upp, genomföra och avsluta en uppgift
- Negativ upplevelse av skolan
- Svårt att hinna med skolarbetet
- Ökad social oro som märks i sammanhang som exempelvis matsalen, på raster, under idrottslektioner och i omklädningsrum
- Svårt med kamratrelationer
- Hamnar ofta i konflikter med vuxna eller andra barn
- Nedstämdhet
- Sen ankomst

För elever med riskfaktorer på individ- och familjenivå kan skolan vara en värdefull skyddsfaktor, samtidigt som en dålig skolmiljö kan utgöra en riskfaktor. Elever med oroväckande skolfrånvaro, såväl giltig som ogiltig, bör uppmärksammas tidigt. Det är viktigt att tidigt se mönster. När infaller frånvaron? Är det i vissa skolämnena eller tidpunkter? För att skolan i god tid ska sätta in rätt åtgärder (Glad & Sjödin, 2013)

4.10 Mottagande och överföring

För elever som haft en problematisk skolgång kan det ibland bli aktuellt med ett skolbyte eller att eleven naturligt byter klass. Det är viktigt att den skola eleven kommer ifrån förmedlar rätt information till elevens nya sammanhang eller skola. Dessutom bör sådana informationsöverföringar ske i god tid innan eleven kommer till den nya skolan eller klassen.

En förutsättning för ett gott mottagande är att de som tar emot informationen är samma personer som kommer att ha mest kontakt med eleven, för att inte kunskaper och erfarenheter ska falla bort. Att minimera risken för skolmisslyckande och ge rätt anpassningar från början, sänker stressen och ökar tryggheten för eleven i den nya skolsituationen. Det är sällan ett vinnande koncept att behandla eleven som ett oskrivet blad, något som föräldrar och elever ibland kan ha önskemål om när de kommer till en ny skola. Det är bättre att resonera med eleven om hur tidigare stödinsatser har fungerat och komma fram till en gemensam planering. För att öka elevens möjligheter att lyckas är det även bra att ge mycket stöd initialt.

Något som alla kommuner och skolor borde ha är rutiner för pedagogiska överlämningar när elever går från ett stadium till ett annat eller elever börjar i ny skola. Det behöver inte gälla alla elever men definitivt de som befinner sig i riskzonen, har eller har haft skolfrånvaroproblematik.

Det ska finnas information om eleven i den skolsociala utredningen, och om eleven riskerar att inte nå målen, i den pedagogiska utredningen (Umeå, 2014, Intervju med Kjell Arne Springe i Chef & Ledarskap 2007-09-25, Magelungen, 2015). Viktig information att överföra till den nya skolan eller klassen är:

- *vad som fungerat bra*

- *elevens styrkor*
- *riskfaktorer att ta hänsyn till*
- *skolnärvaro över tid*
- *information om tidigare timplan och betyg*
- *tidigare anpassningar som varit nödvändiga för att eleven ska trivas*

4. Förebyggande arbete

Att utveckla det förebyggande arbetet, behandlande insatser och utveckla metoder som kan trygga och förbättra barns skolprestationer uppmärksammas både internationellt och nationellt (Socialstyrelsen 2010, Dagens Nyheter 2 juni 2015 & Kearny 2008). I SKL:s skrift *"Vänd frånvaro till närvaro"* poängterar de att skolan ska arbeta övergripande och förebyggande för att öka elevernas närvaro. Det handlar om att skapa en god lärandemiljö, att undervisningen anpassas till den enskilda elevens behov och främjar motivationen att delta i utbildningen. Det är betydelsefullt att det råder ett gott skolklimat som präglas av trygghet, arbetsro och goda relationer (SKL, 2013).

Det förebyggande arbetet på skolan innebär att mildra och förhindra konsekvenserna av problem som redan uppstått genom att identifiera riskfaktorer och förhindra att problemen vidareutvecklas. Personal på skolan behöver uppmärksamma hur elevers svårigheter kan kopplas till deras skolmiljö.

Det hälsofrämjande arbetet innebär inte enstaka specifika insatser utan ska vara kopplat till skolans kärnuppdrag, som är utbildning, för att goda resultat ska nås. Relationen mellan skolans personal och eleverna är av stor betydelse för att förebygga skolfrånvaro. Skolans verksamhet bör genomsyras av ett förhållningssätt där fokus ligger på relationen till eleverna, att varje elev ska bli sedd samt att motivera och väcka elevernas intresse och nyfikenhet. Att vidmakthålla eller skapa en positiv inställning till skolan och inlärningen hos eleverna uppfattas som avgörande för att eleverna ska fullfölja sin skolgång (Arvidsson, Johansson, Norberg 2011).

En studie från Skolverket visar vikten av ett genuint engagemang och att ömhet från skolpersonalen, i kombination med nitisk närvarokontroll och uppföljning, är avgörande för kunskapsutvecklingen, självtilliten och framtidstron hos de elever som återkommit till skolan efter lång frånvaro (Skolverket 2010). Skolan har i uppdrag att implementera hälsofrämjande arbete i sin verksamhet. Detta innebär:

- Utbildning av ledning och personal
- Föreläsningar om bemötande – hur gör vi eleverna viktiga?
- Se över utvecklingssamtalen
- Bygga in strukturer som minskar stress och ökar vuxnas närvaro i skolan.
- Ge personalen tid för reflektion och för att delge varandra vad som fungerar
- Skapa tid för arbetslagsdiskussioner om vad inkludering betyder – inkludering gäller alla men är inte lika för alla

5. Kartläggning av frånvaro

Det är viktigt att kartläggningen av en elevs skolsituation också innehåller uppgifter om elevens frånvaro. Lärare ska registrera frånvaron på sina lektioner. Skolan behöver ha

kunskap om elevens ogiltiga frånvaro, giltiga frånvaro och ströfrånvaro. Forskning visar att den giltiga frånvaron inte uppmärksammas trots att hög giltig frånvaro är en riskfaktor för ökad skolfrånvaro. Hög ströfrånvaro innebär tid då eleven inte medverkar i skolarbetet och missar genomgångar, tid med klass, undervisning och så vidare. Det kan även skapa svårigheter att känna ett sammanhang och kan leda till ännu mer frånvaro (Antonovsky, 2005). Det är viktigt att elever med sen ankomst uppmärksammas i tidig ålder då det finns risk att dessa elever utvecklar ett frånvarobeteende.

Skolans mål är att eleverna ska nå kunskapsmålen och då är det viktigt att skolan utreder elevens hela skolsituation. Den pedagogiska utredningen är viktig för att eventuella anpassningar ska komma eleven tillgodo. I Norrköping har man tittat på åtgärdsprogram och pedagogiska utredningar och sett att när det gäller skolans tidiga insatser fanns det till 98 procent ett åtgärdsprogram för eleverna och i 35 procent av fallen har skolan gjort en pedagogisk kartläggning. Teoretiskt är det inte möjligt att göra ett åtgärdsprogram innan en pedagogisk kartläggning (Norrköping, 2014).

6.1 Kort sammanställning av fyra kommuners rutiner för kartläggning av elever med hög frånvaro

Umeå

Kartläggningen tittar på fyra områden: *skolfaktorer, individfaktorer, familjefaktorer och sociala faktorer*. Inom varje område undersöks vilka resurser och styrkor som finns och som kan bidra och främja skolnärvaro. Skolfaktorer kartläggs först: vid tredje tillfället av oanmäld frånvaro utreder mentor eller klasslärare orsaker till frånvaron och föreslår insatser och återkopplar till rektor, arbetslag och berörd personal. De använder ett formulär för att dokumentera om det finns eller saknas faktorer i skolmiljön som kan påverka skolnärvaron. Om svårigheterna kvarstår och åtgärderna inte fått effekt går skolan vidare med kartläggningen. Vid fjärde tillfället av oanmäld frånvaro, 20 procent eller mer anmäld frånvaro, lyfts ärendet i elevhälsoteamet och rektor beslutar om vem i teamet som ska fortsätta utreda orsakerna till frånvaro.

Östersund

Ett närvaroteam bildas runt en elev med hög frånvaro. Teamet gör en snabb kartläggning av läget och följer en tydlig struktur för kartläggning utifrån en blankett. De går igenom frågor som: *skolhistorik, tidigare åtgärdsprogram, effekter av tidigare insatser, utredningar, styrkor och sårbarhet hos elev, skolans relation med hemmet, elevens sociala situation och andra myndigheters insatser*.

Sundsvall

Kartläggning sker vid olovlig upprepad frånvaro. Skolan följer fyra steg. Då frånvaron upprepas under en månad träffas elevansvarig pedagog, vårdnadshavare och elev. De fyller i ”*Mötesblankett vid upprepad frånvaro*”:

- Hur kommer det sig att du varit borta?
- Hur kan vi hjälpas åt för full närvaro?
- Vad behöver förändras?

Vid fortsatt frånvaro anmäls eleven till skolans elevhälsoteam, där kurator eller specialpedagog genomför ”*Kartläggning av orsaker till frånvaro*”. Syftet är att tydliggöra elevens syn på sin skol- och livssituation.

- Hur har du det i skolan (socialt, pedagogiskt)?
- Hur mår du?
- Hur har du det hemma?
- Hur ser fritiden ut?
- Vad behöver du för stöd för att frånvaron ska bli till närvaro?

Skolan tittar på vilka extra anpassningar som gjorts tidigare, om det genomförts en pedagogisk utredning och upprättats ett åtgärdsprogram. Skolan ställer även frågor till vårdnadshavarna:

- Hur upplever du ditt barns situation i skolan?
- Hur upplever du att ditt barn mår?
- Hur ser hemmasituationen ut?

Tomelilla

En enklare utredning eller kartläggning görs vid hög frånvaro. ”*Enkel kartläggning*”:

- Vad är orsaken till att du inte är i skolan? Utveckla? Vad menar du? Förklara mera?
- Vad kan vi göra för att hjälpa dig så att du går på alla lektioner?

Pedagogen genomför processen tills det framkommit två eller tre orsaker och åtgärder till dessa. Vid fortsatt hög frånvaro under kommande två veckor gör pedagogen en ”*Fördjupad kartläggning*”. Vid mötet för denna kartläggning har deltagarna tillgång till upprättat åtgärdsprogram och aktuell frånvaroregistrering i Infomentor. Kartläggningen utgår från följande frågeställningar:

- Hur har besluten i åtgärdsprogrammet fungerat? Kvarstår svårigheterna? Varför fungerar inte åtgärderna?
- Hur ser dagsschema ut? Finns det mönster i frånvaron och närvaron.
- Finns det orsaker i skolan eller förskolan? Är lektionerna inte tillräckligt intressanta? Hur behandlas eleven? Trivs eleven i miljön? Har eleven kompisar? Förekommer bråk? Har eleven svårt att hänga med, känner sig stressad eller annorlunda? Blir eleven tagen på allvar?

- Finns det orsaker i hemmet? Är närvaron olika beroende på vilken förälder eleven bor hos?
- Vilka nya insatser behövs?
- Åtgärder från öppenvården?

6. Tillämpad lagstiftning

8.1 Barnkonventionen

Artikel 1

Ett barn – det är varje människa under 18 år.

Artikel 2

Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3

Barnets bästa ska alltid komma i första rummet

Artikel 12

Barn har rätt till åsiktsfrihet och rätt till att bli hörda

Artikel 28-29

Barnet har rätt till gratis grundskoleutbildning. Undervisningen bör förbereda barnet för livet, utveckla respekt för mänskliga rättigheter och fostra i en anda av förståelse, fred, tolerans och vänskap mellan folken.

8.2 Skollagen

2 kapitlet – Huvudmän och ansvarsfördelning

Elevhälsa

25 § För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

3 kapitlet – Barns och elevers utveckling mot målen

Stöd i form av extra anpassningar

5 a § Om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen.

Utredning

8 § Om det inom ramen för undervisningen eller genom resultatet på ett nationellt prov, genom uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska detta anmälas till rektor.

Rektor ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds. Behovet av särskilt stöd ska även utredas om eleven uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.

Åtgärdsprogram

9 § Ett åtgärdsprogram ska utarbetas för en elev som ska ges särskilt stöd. Av programmet ska behovet av särskilt stöd och hur det ska tillgodoseas framgå. Av programmet ska det också framgå när åtgärderna ska följas upp och utvärderas och vem som är ansvarig för uppföljningen respektive utvärderingen. Eleven och elevens vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta när ett åtgärdsprogram utarbetas.

*5 kapitlet – Trygghet och studiero**Arbetsmiljö*

3 § Utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero.

Ordningsregler

5 § På varje skolenhet ska det finnas ordningsregler. De skall utarbetas under medverkan av barnen och följas upp på varje skolenhet. Rektor beslutar om ordningsregler.

*6 kapitlet – Åtgärder mot kränkande behandling**Skyldighet att förebygga och förhindra kränkande behandling*

7 § Huvudmannen ska se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.

*7 kapitlet – Skolplikt och rätt till utbildning**När skolplikten inträder och upphör*

2 § Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt.

10 § Skolplikten inträder höstterminen det kalenderår då barnet fyller sju år.

12 § Skolplikten upphör vid utgången av vårterminen det nionde året.

Närvaro

17 § Ett barn i grundskolan och grundsärskolan ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om barnet inte har giltigt skäl att utebli. Om ett barn utan giltigt skäl uteblir från den obligatoriska verksamheten, ska rektor se till att barnets vårdnadshavare samma dag informeras om att barnet har varit frånvarande. Om det finns särskilda skäl behöver barnens vårdnadshavare inte informeras samma dag.

Ledighet

18 § Ett barn får beviljas kortare ledighet för enskilda angelägenheter. Om det finns synnerliga skäl får längre ledighet beviljas. Rektor beslutar om ledighet. Rektor får inte uppdra åt någon annan att fatta beslut om ledighet som avser längre tid än tio dagar.

Vårdnadshavarens ansvar

20 § Den som har vårdnaden om ett skolpliktigt barn ska se till att barnet fullföljer sin skolplikt.

Huvudmannens ansvar

22 § Kommunen ska se till att barnen i dess grundskola och grundsärskola fullgör sin skolgång. Hemkommunen har även ett ansvar att se till att skolpliktiga barn som inte går i dess grundskola eller grundsärskola får föreskriven utbildning.

Föreläggande och vite

23 § Om ett skolpliktigt barn inte fullgör sin skolgång och detta beror på att vårdnadshavare inte har gjort vad denne är skyldig att göra för att så ska ske, får hemkommunen förelägga barnets vårdnadshavare att fullfölja sina skyldigheter. Ett föreläggande enligt första stycket får förenas med vite. Ett beslut om föreläggande gäller omedelbart om inte annat beslutas.

29 kapitlet – övriga bestämmelser

Samverka och anmälan till socialtjänsten

13 § Huvudmannen för verksamhet som avses i denna lag och den som är anställd i sådan verksamhet, ska på socialnämndens initiativ i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.

8.3 Föräldrabalken

6 kapitlet

1 § Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran.

2 § Barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning.

2a § Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

11 § Vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

8.4 Socialtjänstlagen

Barn och unga

5 kapitlet

1 § Socialnämnden ska:

- verka för att barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden,
- i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom,
- med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken till en ogynnsam utveckling,

1 a § Socialnämnden ska i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att

fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Ifråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 15 kap. denna lag och av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Nämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.

11 kapitlet

1 § Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

14 kapitlet

1 § Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom och yrkesverksamma är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

7. Referenslista

Antonovsky, Aaron (2005) - Hälsans mysterium, Natur och kultur

Arvidsson, Maria, Johansson, Malin och Norberg, Sofia (2011) - ”Man vill ju gå sin utbildning så att man blir någonting” Hur fungerar arbetet mot skolfrånvaro i Norrköpings kommun? Intervjuer med rektorer, elevhälsoteam, lärare och ungdomar.

Chef & Ledarskap (2007) Intervju med Kjell Arne Springe 2007-09-25

Ciambriello, Loredan och Norming, Lisa (2014) - ”Kanske bara prata med dem...” - Ett utvecklingsarbete om hur skolan kan främja skolnärvaro. Skolportens numrerade artikelserie. Artikelnummer 21

Cronström (2003) - Dansa med träben: maskrosbarn och barn – om överlevnadens konst och pris

Barnkonventionen - Kort versionen, www.raddabarnen.se

Dagens nyheter (2015) 2 juni

Friberg, Peter/ Karlberg, Martin/ Sundberg Lax, Ia/ Palmér, Robert (2015) - Hemmasittere och vägen tillbaka

Föräldrabalken

Glad, M och Sjödin, K (2013) - Tillbaka till skolan. Metodhandbok i arbetet med hemmasittande barn och unga

Gren Landell, Malin (2014) Föreläsning: Att arbeta med skolfrånvaro – samverkan och agera på kända risk- och framgångsfaktorer

Jonsson, Marie (2014) - Elever med oroväckande skolfrånvaro, risk- och skyddsfaktorer och förebyggande insatser

Kearny, C A (2008) - School absenteeism and school refusal behavior in youth. A contemporary review

Konstenius, Viktoria och Schillaci, Maria (2011) - Skolfrånvaro – KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete

Magelungens utveckling AB – Magelungens hemmasittarprogram
www.magelungen.com

Nilsson, Ingvar och Wadeskog, Anders (2008) - Det är bättre att stämma i bäcken än i ån. Att värdera de ekonomiska effekterna av tidig och samordnade insatser kring barn och unga

Norrköppings kommun (2014) - Norrköpings projekt Alla barn i skolan Slutrapport av första fasen

SCB (2012) - Barns upplevelser av skolan. Levnadsförhållanden, rapport 125
Nytorgsmodellen

SKL (2013) Vänd frånvaro till närvaro

Skollagen SFS (2010:800)

Skolverket (2008) - Rätten till utbildning, Om elever som inte går i skolan. Rapport 309

Skolverket (2010) - Skolfrånvaro och vägen tillbaka

Skolverket (2012) - Allmänna råd. Arbete med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan

Socialtjänstlag (SFS 2001:453)

Socialstyrelsen (2010) Socialrapport

Sollentuna kommun (2015) - Barn och utbildnings kontoret, brochyr: Du är viktig

Strand, Ann-Sofie (2013) - Skolk ur elevernas och skolans perspektiv

Sundsvalls kommun (2014) - Kartläggning av orsaker till frånvaro

Umeå Kommun (2014) – Umeåmodellen, arbetsmetoder & förhållningssätt

Öhman, Aggie (2016) – Skolans tomma stolar

Ökad skolnärvaro (2016) - Slutrapport Lidingö Stad

